

SABAHATTİN ALİ'NİN HİKÂYESİNDE KONYA

Mehmet Kahraman

- Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Sabahattin Ali; 1930'larda Konya'da yaşamış, bugünkü adıyla Karma Ortaokul'da öğretmenlik yapmış, Konya'yı tanımış ve bu tanışıklığı da hikâyelerinde kullanmıştır.

Konya ve yöresinin ismen geçtiği dokuz öyküsü vardır. Bu öykülerde; Konya insanını, yoksulluğu, sefaleti, o dönemin sıkıntılarını, umut için yollara düşen insanları anlatır. Köylülerin makûs talihi, fakirlikleri, geri kalmışlıkları onun objektifinden sade, açık ve net bir şekilde ele alınır. Öykülerini okuduktan sonra içimizi saran sıcaklıkla birlikte, derin bir hüznün çöker yüreğimize. Geçen ve bir daha geri gelmeyecek olan günler, trajik bir şekilde son bulmaktadır. Dönemin Konya'sını ve insanlarını onun gözüyle tanıma fırsatı buluruz.

Sabahattin Ali'nin Konya'sını tanımak için öykülerine bakalım.

“Çumra Kanalı'nın suları Beyşehir Gölü'nden çıkarken su rengindedir; Konya Ovası'nda kan renginde... Siz buna, ovanın kırmızı toprağının rengidir diyeceksiniz; ben, Dedemköylü Mehmet'le kardeşinin kanlarının rengidir diyeceğim. Konya Ovası'nın ufukları mavi değil, sarıdır, sapsarıdır... Siz bunun, rüzgârın kaldırdığı tozlardan böyle olduğunu söyleyeceksiniz; ben, Konya hapishanesinde yatan Zağar Mehmet'in benzinin sarılığından diyeceğim.”

“Kanal” adlı bu öyküde; Beyşehir Gölü'nden gelen suyun Konya Ovası'na gelene kadar azalması ve sonucunda köylülerin tarlalarından mahsul almak için verdikleri mücadeleyi, geçim uğruna işlenen cinayeti anlatır. Öykünün girişinde öyle güzel bir

betimleme vardır ki doğanın rengiyle insanın renginin nasıl ayrıştığını en anlamlı şekilde gösterir. Anlam, bakıştan bakışa değişir. Suyun Konya Ovası'na vardığında kan rengini alması, köylünün su için neler yapabileceğini göstermesi bakımından önemlidir; su, her yerde değerlidir ama ekilen bir tarla için suyun ne demek olduğunu kan renginden anlayabiliriz. Ayrıca ufku da mavi değildir Konya'nın, sarıdır, sapsarı; bunun nedeni ne tozlardır ne de sararan ekinler; benizlerin sarılığındandır gökyüzünün sarı olması. Köylüler tırnaklarıyla kazarlar toprağı. Yağmur yağmaz, gökyüzü çıplaktır; saban, sertelen toprağı işlemez. Beyşehir'den gelen su, umuttur onlar için fakat yetmez gelen su. En yakın arkadaşları birbirine düşürür. "Bu ölü toprakların üstünde hiçbir şey ölmek ve öldürmek kadar kolay değildir." Yakıcı güneşin altında bir karıştan fazla büyümeyen ekinler, verilen emekler insana neler yaptırmaz ki! Yaşayabilmek için su gerekir, su içinse dövüşmek.

"Ses" öyküsünde ise yol işlerinde çalışan bir gencin geleceğı için verilen uğraş anlatılır. Yazar ve arkadaşı, Beyşehir'den Konya'ya gelen bir otobüse binmişlerdir. Barsak Deresi yakınlarında kamyon arızalanır ve bir süre orada kalırlar. Şoför ve muavin kamyonun tamiri ile uğraşırken yazar ve arkadaşı etrafı dolaşır. Az ileri yol işçilerinin kaldığı bir çadır vardır. Hava kararmasına rağmen kamyon tamir edilemez. İşçilerin kaldığı çadırdan müzik sesi duyulur. Yolcular çadıra doğru giderler. Sivaslı Ali, kırık sazıyla "döndüm daldan kopan kuru yaprağı" türküsünü söylemektedir. Sesi çok güzeldir. Yazar ve arkadaşı, Ali'nin sesini beğenirler ve onun Ankara'da denenmesini isterler. Adresini isterler ama Ali'nin adresi yoktur. "Beyşehir yolunca çalışan Sivaslı Ali deseniz olmaz mı?" der Ali. Uzun uğraşlardan sonra Sivaslı Ali'yi Ankara getirirler. Konya'dan gidişte yol parası belediye tarafından karşılanır. Ankara'ya varınca sekiz liraya yeni bir saz alır Ali, heyetin karşısına kırık sazıyla çıkmamak için. Alman bir jüri, piyano; ortam, Ali'nin ortamı değildir. Jüri de geleneksel müzik sanatına pek sıcak bakmaz. Daha Ali türküsünü söylemeye başlamadan nasıl oturacağını konuşmaya, tartışmaya başlarlar. Frenklere karşı nasıl görüneceğini tartışır. Bu bizim nasıl da yabancılaştığımızı gösterir. Zaten öykünün sonuna doğru Ali'nin sözleri de bunu gösterir. "Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!" der çünkü o oda bize ait değildir. Bizi kabul etmez. Zira Ali'den sonra sahne alan gencin söylediğı parça ve onun eşliğinde piyanoya rağbet etmeleri bunun en büyük kanıtıdır. Konya yollarında çalışan Sivaslı Ali, sekiz liraya aldığı sazı yol parası yapmak için iki liraya satar ve Ankara'dan ayrılır. Bizden olmayan her şey bize çok uzaktır.

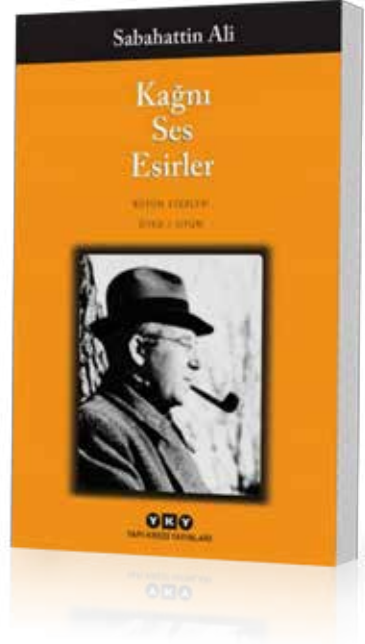

Başka bir umudu taşıyan ama sonu “Ses” öyküsünde olduğundan daha kötü biten bir diğer öykü de “Kamyon” öyküsüdür. Bu öyküde, harmandan sonra para kazanmak için İzmir’e gitmeye niyetlenen bir gencin durumu anlatılır. Konya’nın bir köyünde ailesiyle yaşayan bu delikanlı; yazın bitmesiyle birlikte köy işlerinin azalması, aileye yük olmamak ve biraz da para kazanmak umuduyla İzmir’e gitmek istemektedir. “İzmir’e gitmek için evvela Konya’dan otobüse binmek lazımdı. Beyşehir, Karaağaç, Ödemiş üzerinden iki üç günde varılıyordu. Yol parası beş lira idi. İzmir’e varınca hemşerileri bulup ötesini onlardan öğrenmek lazımdı.” Niyet iyidir ama beş liralık yol parasını denkleyemez. Evvelce babasının kamyonunda muavinlik yapmış bakkalın

oğlu ona akıl öğretir. “Ülen, sen deli misin? Otomobile de para mı verilir-miş?” dedi ve ona, şoföre yarım lirayı peşin verdikten sonra bir daha beş para vermemesini, İzmir’e yaklaştıkları zaman usulca arkadan atlayarak tümesini ve İzmir’e yayan girmesini söyledi.” Delikanlı söyleneni aynen yaptı, yarım lirayı peşin verdi. İzmir’e yaklaştıklarında delikanlının korkuları başladı çünkü İzmir’e ne kadar kaldığını bilmiyordu. Korkudan kalbi güm güm atıyordu. Kamyon birkaç kez yavaşladığında ne yapacağını bilemez bir hâle geliyordu. Yolun daraldığı bir noktada kamyon yavaşlayınca aşağı atladı fakat yolun aşağısı uçurumdu. Atlayışta dengesini kaybeden genç uçuruma yuvarlanmıştı. “Kışın burada kalıp yük olacağım, gidip ekmeğimi ararım, harman zamanında gene gelir, tarlada çalışırım.” diyen genç için İzmir yolculuğu her şeyin sonu oldu.

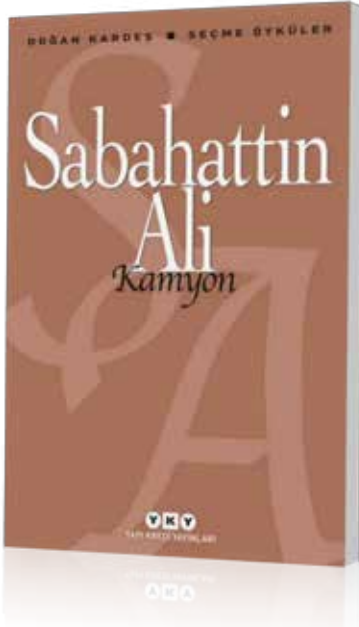
Sabahattin Ali, “Bir Şaka” adlı öyküsünde Konya hapishanesinde şahit olduğu bir olayı anlatır. Hatırlanacağı üzere Sabahattin Ali, bir arkadaş ortamında Atatürk’ü yeren bir şiir okuduğu gerekçesiyle tutuklanıp hapse atılır. Hapis hayatında çok şey görmüş ve pek çok olaya şahit olmuştur. “Bir Şaka” adlı öykü de onun Konya hapishanesinde yaşadığı bir olayı anlatmaktadır bize. “Konya Hapishanesi’ne ilk girdiğim gün Cavit Bey’le tanıştım.” diye başlar öykü. Cavit Bey, Adapazarı civarlarında bir memur iken bacanağını vurması sonucunda on beş yıl hüküm giymiş ve Konya Cezaevine nakledilmiştir. Cavit Bey’in hapishane yaşamından

önceki hayatıyla hapisane hayatı tezatlıklar barındırır. Hapishane öncesinde alkolik olduğu söylenirken hapisanede mistik bir hâl gözlemlenir. Hatta bazı akşamlar mahkûmlara dinî ve mistik dersler verir. Mahkûmlarsa onu alaka ile dinlerler. Yalnız gurbette hapislik bile zordur. Gelen giden yoktur. Cavit Bey, aslen Havzalı olduğu için Samsun'a naklinin yapılmasını ister. Bunun için de sıhhi durumunu öne sürer. Heyet raporu lazımdır nakil için. Cavit Bey, heyet raporunu beklemeye başlar. Yazar, bu bekleyiş sırasında Cavit Bey'e bir oyun oynar. Malmüdürünün ağzından Cavit Bey'e bir tezkere yazar. Tezkerede raporun olumlu olacağı yazmaktadır. Tezkereye inan Cavit Bey, bir süre mutlulukla bekler. Şakayı fark ettiğinde ise çok üzülür. Sabaha kadar Kur'an okur, dua eder, ağlar.

Rapor şakasından bir hafta sonra, yazar için Konya Hapishanesine bir mektup gelir. Gelen mektupta: “İstanbul müddeiumûmîliğine teslim edilmek üzere candarmaya teslimi...” denilmektedir. Yazar, Konya’da yalnız olmamakla birlikte bu habere sevinir. Tahliyesi gelmiş gibi bütün eşyasını ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Lakin yola çıktıklarında her şey bambaşkadır. Sinop Cezaevine teslim edilmek üzere İstanbul müddeiumûmîliğine teslim edilecektir. “Gurbet Hapishanesi” der yazar buraya. Orada yalnız olacaktır. Kimsesi yoktur. Bunun düşüncesi bile kötüdür. Alışmak zorundadır. Hapishane fena görünmez gözüne: “Mahpus her şeye alışır.” der kendine. Sinop’a geldiğinden on gün sonra Konya’dan bir mektup alır. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Kardeşim, size yaptığım büyük fenalığı vicdanıma mazur gösterebilmek için beni affettiğinizi söylemeniz lazım. Size karşı olan hatam büyüktür. Bir müddet için hiddetime yenilmiş, bana yaptığınız o şakadan sonra geceleyin temiz kalple Allah’a dua ederek: ‘O da bana yaptığı gibi bir şeye uğrasın!’ demiştim. Duamın bu kadar çabuk kabul edileceği ve size bu kadar ağır dokunacağı aklıma gelemezdi... Yaptığım bu kötülüğü bana bağışlayınız!”

“Kafakağıdı” öyküsünde de hapishaneye düşün yaşlı bir adam anlatılır. “Akşamüzeri hapishaneye bir sürü adam getirdiler. Hepsisi elli kadar vardı. Bu kadar kalabalığı süngü takmamış iki candarmanın arasında görünce

yol parası borcundan buraya geldiklerini anladık.” Alınan paragraftan da anlaşılacağı üzere o yıllarda yol parası borcu yüzünden pek çok insan hapse düşmüştür. Altmış yaşın altındaki herkesten yol yapım parası alınmaktadır. Bu para köylü için yüksektir. Çoğu kimse de ödeyememektedir. Hapse düşen adamın yaşı altmışın üzerindedir fakat kafa kâğıdında yaşı yirmi dokuz olarak görünmektedir. Memurlar adama değil, kâğıda inanırlar. Öyküyü bize anlatan kişi, adama yaklaşır ve onunla konuşarak olayın iç yüzünü öğrenir. Muhtarla tarla meselesi yüzünden mahkemelik olmuşlardır bir zaman. Kimlik lazım olur mahkeme için. Mushaf’ın içine koyduğunu zannettiği kimliği arar fakat bulmaz, yerine kendisiyle aynı adı taşıyan torunu öldüğü için

onun kimliğini mahkemeye verir. Artık resmi işlemlerde o kimlik kullanılır. Köye gelen tahsildarlar da kimliğine bakarak ondan yol parasını isterler. Adam yaşının seksenin üzerinde olduğunu söylese de tahsildarlar kimlikteki yaşı esas alırlar. Yaşlı adamın bu borcu ödeyecek imkânı yoktur, o yüzden hapse atılır.

“Çaydanlık” öyküsü de hapishane öykülerindedir. Anlatıcı, kulağından rahatsız olduğu için hastaneye yatmıştır. Hastane odası bodrum katında, mahkûmlar için ayrılmış olan demir parmaklıklı bir odadır. Beş yatak vardır. Öykünün kahramanı rüşvet ve irtikâptan iki buçuk seneye mahkûm olmuş eski bir icra memuru olan Süleyman Efendi’dir. Süleyman Efendi, zatürreden dolayı hastanededir. Hasta olmasına rağmen çok konuşur. Ondan başka konuşan yok gibidir. Her şeye söylenir. Doktorlara muhalefet eder, onların söylediklerine kulak asmaz. Doktorun uyarısına: “Bu rüzgâr adama dokunmaz... Sizin bildiğiniz gibi değil... Bu rüzgâr Takkeli Dağ’dan geliyor insana şifa getirir...” der. Zatürreden yatan bir hastanın hiç yapmayacağı şeydir onun yaptığı. Süleyman Efendi’nin en büyük yardımcısı Satılmış adında hasta mahkûmdur. “O kadar salahiyet ve tabiilikle emirler veriyordu ki, itaat etmemek oğlanın aklından bile geçmiyordu.” Her işini Satılmış’a yaptırır. Ara ara Süleyman Efendi’nin oğlu ziyarete gelse de pek bir şey yapmaz. Anlatıcı onun salak görünüşlü olduğunu söylemektedir. Öykünün ilerleyen bölümünde ailenin nasıl

bir aile olduğunu ortaya çıkar. Kadın baskındır. Öyküye de adını veren bir çaydanlık yüzünden ortalığı velveleye verir. Çaydanlık, Süleyman Efendi'nindir. Eşyalar toplandığında çaydanlığın bulunamaması kadını çileden çıkarır. Çaydanlık bulunana kadar susmaz. Yazar, çaydanlık üzerinden insan hâllerini çizer satırlarına. Bir tarafta ölmüş bir adam, öbür tarafta belki de hiç önemsenmeyecek bir çaydanlık. Süleyman Efendi'nin cenazesini de almaya yanaşmaz aile. Devlet öldürdü, devlet gömsün, der. Ailenin göstermediği ilgiyi Satılmış gösterir; kendi çıkınından bozduğu bezi kefen yapar, mezarına su dökülsün diye bir ibrik verir.

“Mektep kitaplarındaki haritalarda bir insan eli kadar küçük görünen Anadolu, çeşit çeşit birbirine benzemez insanlarla doludur. Öbek öbek kasabacıklar, kendi içlerine kapanmış birer küçük dünyadır.” Bu ifadelerle başlayan hikâyede Arap Hayri, Beyşehir'in en mühim ve dahi en lüzumlu adamıdır. Kundura boyacıdır Hayri. Toz toprak içinde ayakkabı boyatmak olacak iş değildir. Daha çok muayyen günlerde aranır Hayri. Valinin, kolordu komutanının geleceği günlerde ve bir de bayramlarda. “Hatta bunun için Hayri yalnız Beyşehir'i değil, dört beş saatlik yerlerdeki Seydişehir'le Akseki'yi de idare ediyordu.” Yalnız, tok gözlü olan Hayri, Beyşehir'de iş olmadığı günlerde gelen kamyonlardan birine atlayıp yakınlardaki Seydişehir'e veya Akseki'ye gidiyordu. Kimseye eyvallahı yoktu. “Hayri'nin kıymeti bir de kasabaya tuluat kumpanyaları gelince anlaşılıyordu.” Konya ve civar yörelerden gelen kumpanyalar, eğlenceler bölge insanının neredeyse tek eğlencesidir. Ekonomik nedenlerle az oyuncuyla gelir bu kumpanyalar. Hayri, gelen kumpanyaların doğal elamanıdır. Onlara perdecilik yapar. İşinde ciddidir. Herkes gülse de o gülmez. Bir kumpanya sırasında Adalet isimli genç bir kadına vurulur. Sahnedeki genç kadını görmek için çok çaba sarf eder Hayri. Aşkın en insani yanındır ondaki. Ne var ki aynı dünyaların insanı değildirler. Kadına bakarken kızarır, utanır. Kadın ise Meram Bağları'nda gençliğini eskitmiştir. Hayri'nin farkındadır ve anlamıştır durumu. “Zavallı Hayri'ye karşı âdeta acımaya benzer hisler belirmişti. Ona bir şey sipariş ederken sesine okşamak isteyen tonlar karışıyordu. Hayri'nin gözleri kadının yüzüne, binlerce defa onun uğruna ölebilecek bir bağlılıkla dikilirken, Adalet tatlı bir gülümseme ile çocuğa isteyebileceği şeylerin hepsini birden vermiş oluyordu.” Kumpanyanın gitmesinden önceki gece “ay ışığı safası” tertip edilir. Hayri; orada, onlara hizmet etmek için vardır. Eğlenceden hızını alamayanlar sarhoş olurlar. Hayri ayıktır. Bindikleri sandaldan kadınla birlikte suya gömülürler.

“Konya'da Küllükbaşı dedikleri bir çöplüğün civarında, bir Ermeni kadının evinde oturuyordum.” Bu satırlar “Isıtmak İçin” öyküsünden. Sekiz yaşın-

daki çocuğuyla Araplar mahallesinde oturan genç bir kadının temizlik ve çamaşır yıkama işlerinden kazandığı parayla geçinmelerini ve o zor günlerini anlatır. Kadın, anlatıcının evine de çamaşır yıkamak için gelmektedir. Anlatıcı o sıralar hayatının manasız ve boş geçtiğini düşünmektedir. Ruhu kütleşmektedir. “Hayat sanki sadece gözlerimin eriştiği yerlerden, içinde yaşadığım zamandan ibaretti.” Yaşamın sıradanlaştığı bir dönemde çamaşırıcı kadın akşamüzeri onu kapının önünde beklemektedir. Çamaşır günü değildir. “Ne arıyorsun burada?” diye sorar. Bu sorunun cevabı basit değildir. Kadın derdini söyleyemediği için bir şeyler mırıldanır. Evde hasta yatan bir kızı vardır. “Bu saatte benim kapımın önünde beklemesinde herhalde bir maksadı olacaktı.” Böyle düşünen anlatıcı yine de onun derdini deşelemez, nedeni kendisine zor gelecek olmasıdır. İlerleyen paragrafta anlatıcı kendisiyle yüzleşir. “Körleşen ruhum, rahatının ve muvazenesinin bozulmasından korkuyordu. İnsanlığımın üzerini kaplayan miskinlik ve alakasızlık kabuğu parçalanmak tehlikesindeydi. Hodbin bir kuvvet beni içeri çekti.” Bazen öyle zamanlar olur ki, neler olduğunu bilirsiniz ama bir şeyler sizi engeller. Nefsin kaçış bahaneleridir o düşünceler. Yine de kaçmak istersiniz. Anlatıcı eve girdiğinde her şeyin farkındadır. O yüzden aynaya bakarak kendi yüzüne tükürmek ister. Kadın dilencilik yapamayacak kadar asil olduğu için ondan direkt bir şey istemez. Anlatıcı bunu anlamak istemediği için kendinden utanır. Kadına iki gün sonra gelmesini söyler. Fakat vicdanı rahat değildir. İki gün olduğu halde kadın gelmeyince onu aramaya çıkar. Ev sahibesine sorar. Ev sahibesi onu gazyağı aldığı bakkalın çırağına yönlendirir. Çıraftan aldığı bilgilerle Araplar mahallesindeki kadının evine gider. Uzun uğraşlardan sonra kadın kapıyı açar. Kadın çökmüştür. Niçin gelmediğini sorar. Kadın onu içeri davet eder. “Çocuk nasıl?” diye sorar adam. Kadın, çocuğun ağladıkça yanından ayrılmadığını ve o nedenle gelemediğini söyler. “Anacığım üşüyorum!” diye bağırır çocuk. Bundan sonraki anlatım çok dokunaklıdır. İnsanın ciğerlerini parçalar adeta. Odun alacak parası olmayan bu insanların nasıl hayatta kalma mücadelesi verdiğini, acıların yüreğimizi dağladığı satırlardan öğreniriz. “Eve geldim ki kızım hala seslenir: Ana nerede kaldın, elim kolum dondu, gayrı soğuk yüreğime varıyor! diye yalvarır. ... Elim ayağımla kızcağızımı sardım. Bir daha yanından çıkmadım. Yavrumun her yanı buz olmuştu. Ben ona sokuldukça: Aman ana, daha sarıl, daha sarıl, içim çekiliyor, diye yalvardı. Isıtacak yeri kalmamıştı ki, her bir tarafı kuru kemikti. Ama ne de olsa biraz sesi kesildi. Birkaç kere uyur gibi oldu. Ondan sonra aralıkta uyanıp: Aman ana, ısıt beni! dedi, hemen uykuya daldı. Ne yiyecek istedi, ne içecek istedi; uyudu, uyandı, ısıt beni dedi.” Bir ana için en zor anlardır çocuğu için çırpınması. Elinden bir şey gelmeyişi.

Kim yardım edecek? Ondan sonrası malumdur artık, bir aralık gözlerini açan çocuk bir daha gözlerini kapatmaz. Sahne o denli canlıdır ki, insan olanın vicdanını sızlatır. Yiyecek olmadan, yakacak bulunamadan biten bir yüreğin isyanıdır geride kalan.

Sabahattin Ali'nin neredeyse bütün öyküleri böylesi vicdan ve bilinç yarılmasıyla okunur. İnsanı derinden etkiler ele aldığı konular. Bir yazar olarak yaşadığı dönemine ışık tutar.

Kaynaklar

Sabahattin Ali, "Kamyon", *Seçme Öyküler*, YKY, İstanbul 2008.

_____, *Kağı, Ses, Esirler*, YKY, İstanbul 2012.

_____, *Değirmen*, YKY, İstanbul 2012.